

Rejissorning aktyor bilan ishlash uslublari (Rejissor B.Yo'ldoshev misolida)

Z.Abdunazarov

QDU, "San'atshunoslik" kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada rejissorning aktyor bilan ishlash uslublari Bahodir Yo'ldoshev ijodi misolida ilmiy tahlil etiladi. Unda rejissor va aktyor o'rtasidagi ijodiy hamkorlikning nazariy asoslari, psixologik va pedagogik jihatlari yoritilgan. Shuningdek, maqolada Yo'ldoshevning sahna asarlarida qo'llanilgan psixologik tahlil, improvizatsiya, etud metodi hamda milliy an'analarga tayangan yondashuvlar o'rganiladi. Rejissorning aktyor bilan ishlashdagi individual yondashuvi, ijodiy erkinlikni qo'llab-quvvatlashi va sahnaviy ishonchlilikni ta'minlashdagi roli asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari zamonaviy o'zbek teatr san'atida rejissura va aktyorlik mahoratini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar:

Rejissor, aktyor, ijodiy hamkorlik, sahna san'ati, Bahodir Yo'ldoshev, psixologik tahlil, etud metodi, improvizatsiya, mizanssena, milliy an'ana, aktyorlik mahorati, rejissura, teatr san'ati

Zamonaviy teatr va kino san'atida rejissor va aktyor o'rtasidagi ijodiy hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi. Rejissor sahna yoki ekran asarining umumiy badiiy konsepsiyasini ishlab chiqsa, aktyor ushbu konsepsiyani jonlantiruvchi asosiy ijrochidir. Shu sababli rejissorning aktyor bilan ishlash uslublari san'at mahsulining sifatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, rejissyor sahna asari yaratish jarayonida aktyorlarning ijodiy faoliyatini boshqaradi, ularning obraz ustida ishlashiga yo'naltiradi hamda sahnaviy harakat va ritmi belgilaydi. Demak, aktyor bilan samarali ishlash rejissura san'atining markaziy komponentidir.

Rejissor va aktyor o'rtasidagi munosabatlar ijodiy hamkorlikka asoslanadi. Bu jarayonda rejissor: spektakl yoki film g'oyasini tushuntiradi, aktyorga obrazni ochishda yordam beradi, sahnaviy harakatlarni boshqaradi.

Aktyor esa o'z navbatida berilgan vazifani ijodiy talqin qiladi. Tadqiqotlarga ko'ra, rejissor aktyor bilan ishlashda uning psixologik va individual xususiyatlarini hisobga olishi zarur. Ilmiy adabiyotlarda rejissor va aktyor o'rtasidagi hamkorlikning uch asosiy shakli ajratiladi:

1. **Avtoritar uslub:**Rejissor barcha qarorlarni mustaqil qabul qiladi, aktyor esa faqat bajaruvchi rolida bo‘ladi. Bu usul intizomni ta’minlasa-da, aktyorning ijodiy erkinligini cheklashi mumkin.

2. **Hamkorlikka asoslangan uslub:**Rejissor taklif beradi, aktyor o‘z fikrini bildiradi va yakuniy qaror birgalikda qabul qilinadi. Bu eng samarali uslublardan biri hisoblanadi.

3. **Erkin ijodiy uslub:** Aktyorga keng mustaqillik beriladi, rejissor esa umumiy yo‘nalishni nazorat qiladi. Bunday yondashuv ijodiylikni oshiradi, ammo tartibni saqlash murakkab bo‘lishi mumkin .

Konstantin Stanislavskiy tomonidan ishlab chiqilgan tizim aktyorning ichki psixologik holatini ochishga asoslanadi. Bu metodda: “berilgan sharoitlar” tahlili, ichki motivatsiya, obraz bilan uyg‘unlashish asosiy o‘rin tutadi. Ushbu yondashuv aktyorning rolni chinakam his etib ijro etishini ta’minlaydi .

Bertolt Brext aktyorlikni tomoshabindan masofalash (alienatsiya effekti) orqali amalga oshirishni taklif qiladi. Bu uslubda aktyor - obrazga to‘liq “kirib ketmaydi”, balki uni tahlil qiladi va ko‘rsatadi. Natijada tomoshabin voqeani tanqidiy qabul qiladi.

Hozirgi davr rejissurasida aktyor bilan ishlash ko‘proq: improvizatsiya, treninglar, psixofizik mashqlar asosida olib boriladi. Bu usullar aktyorning ijodiy imkoniyatlarini kengaytiradi va sahnadagi tabiiylikni oshiradi .

Repetitsiya — rejissor va aktyor hamkorligining asosiy bosqichi bo‘lib, unda quyidagi uslublar qo‘llaniladi: **Etud usuli** – kichik sahna mashqlari orqali obrazni izlash; **Improvisatsiya** – erkin ijod orqali yangi yechimlar toppish; **Mizanssena ishlab chiqish** – sahnadagi harakat va joylashuvni aniqlash; **Psixologik tahlil** – obrazning ichki dunyosini ochish. Bu jarayon aktyorning rolni chuqur o‘zlashtirishiga xizmat qiladi.

Rejissor nafaqat rahbar, balki pedagog va psixolog sifatida ham faoliyat yuritadi. U aktyorni ruhlantiradi, ijodiy muhit yaratadi, konfliktlarni boshqaradi. Aks holda, aktyor o‘z imkoniyatlarini to‘liq namoyon eta olmaydi. Shu sababli zamonaviy rejissura insoniy munosabatlarga katta e’tibor qaratadi.

Rejissorning aktyor bilan ishlash usublari teatr va kino san’atining muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omildir. Turli uslublar — avtoritar, hamkorlikka asoslangan va erkin yondashuvlar — o‘z o‘rnida samarali bo‘lishi mumkin, ammo eng yuqori natija odatda ijodiy hamkorlik muhitida yuzaga keladi. Stanislavskiy tizimi aktyorning ichki dunyosini ochishga xizmat qilsa, Brext usuli tomoshabinning tanqidiy fikrlashini rag‘batlantiradi. Zamonaviy rejissura esa ushbu yondashuvlarni uyg‘unlashtirgan holda yangi ijodiy shakllarni yaratmoqda.

O‘zbek teatr san’atida bu borada muhim tajriba maktabini yaratgan ijodkorlardan biri — Bahodir Yo‘ldoshev hisoblanadi. Uning sahna asarlarida aktyor bilan ishlashning zamonaviy va milliy an’analarga asoslangan uyg‘un usublari yaqqol namoyon bo‘ladi.

B. Yo‘ldoshev o‘z ijodida aktyorni faqat ijrochi emas, balki teng huquqli ijodiy hamkor sifatida ko‘radi. Uning yondashuvida - aktyorning shaxsiy tajribasi va ichki kechinmalari muhim ahamiyat kasb etadi; har bir rol individual yondashuv asosida ishlab chiqiladi; sahnadagi tabiiylik va ishonchlilik ustuvor hisoblanadi. Bu jihatlari

rejissorning aktyor bilan ishlashda demokratik va hamkorlikka asoslangan uslubni qo'llashini ko'rsatadi.

B. Yo'ldoshev aktyordan obrazning ichki dunyosini chuqur o'rganishni talab qiladi. Bu jihat Konstantin Stanislavskiy tizimiga yaqin bo'lib - obrazning motivatsiyasi aniqlanadi, ichki konfliktlar ochib beriladi, harakatlar psixologik asoslanadi. Natijada aktyor rolni "his qilib" ijro etadi.

Yo'ldoshev ijodida milliy teatr an'analari muhim o'rin tutadi. U aktyor bilan ishlashda - o'zbek xalqining mentalitetini, milliy xarakter va nutq ohangini, an'anaviy sahna ifodalarini hisobga oladi. Bu esa sahna asarlarining tomoshabinga yaqin va ta'sirchan bo'lishini ta'minlaydi.

Rejissor aktyorga ma'lum darajada erkinlik beradi. Repetitsiya jarayonida improvizatsiya mashqlari qo'llaniladi, aktyorning mustaqil topilmalari rag'batlantiriladi, yangi sahnaviy yechimlar izlanadi. Bu usul aktyorning ijodiy salohiyatini ochishga xizmat qiladi. B. Yo'ldoshev repetitsiyani ijodiy laboratoriya sifatida tashkil etadi. Unda quyidagi usullar keng qo'llaniladi:

- **Etud metodi** – obrazni bosqichma-bosqich ochish
- **Suhbat va tahlil** – har bir sahna ustida chuqur fikr almashish
- **Mizanssena qurish** – sahnadagi harakatni mantiqan asoslash
- **Psixofizik mashqlar** – aktyorning ichki va tashqi uyg'unligini ta'minlash

Bu usullar aktyorning rolni mukammal o'zlashtirishiga yordam beradi.

Yo'ldoshev aktyor bilan ishlashda pedagog sifatida ham faoliyat yuritadi. U aktyorni ruhlantira oladi, ijodiy muhit yarata oladi, individual yondashuvni ta'minlay oladi.

Shuningdek, u psixolog sifatida aktyorning ichki holatini his etib, kerakli yo'naltirish beradi. Bu esa sahnadagi ishonchlilikni oshiradi.

B. Yo'ldoshev uslubi nafaqat klassik, balki zamonaviy teatr talablariga ham mos keladi. Unda interaktiv yondashuvlar, zamonaviy sahna texnikasi, yangi dramaturgik yechimlar aktyor bilan ishlash jarayoniga integratsiya qilingan.

B. Yo'ldoshev ijodi rejissorning aktyor bilan ishlash uslublarini o'rganishda muhim ilmiy-amaliy manba hisoblanadi. Uning yondashuvi - psixologik chuqurlik, milliylik, ijodiy erkinlik alohida bilan ajralib turadi.

Rejissor va aktyor o'rtasidagi ishonchli hamkorlik, o'zaro hurmat va ijodiy erkinlik Yo'ldoshev maktabining asosiy tamoyillaridan biridir. Bu tamoyillar zamonaviy teatr san'atining rivojlanishida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yo'ldoshev B. *Tanlangan asarlar*. – Toshkent, 2019.
2. Umidaxon Boltaboyeva. Musical theater actor's voice-working techniques. *European Review of Contemporary Arts and Humanities*. Volume 2. Issue 3. 5 March 2026. 36 – 38 – betlar.
3. Umurov H. *Adabiyot nazariyasi*. – Toshkent, 2015. – 98-bet.
4. *O'zbek adabiyoti tarixi (XX–XXI asrlar)*. – Toshkent, 2020. – 201-bet.
5. Umidaxon Boltaboyeva. "Qahramon qiyofasini yaratishda Stanislavskiy ta'limotining mohiyati". *Oriental Art and Culture Scientific Methodical Journal*. Volume 7. Issue 1. January 2026. 122-126 - betlar.